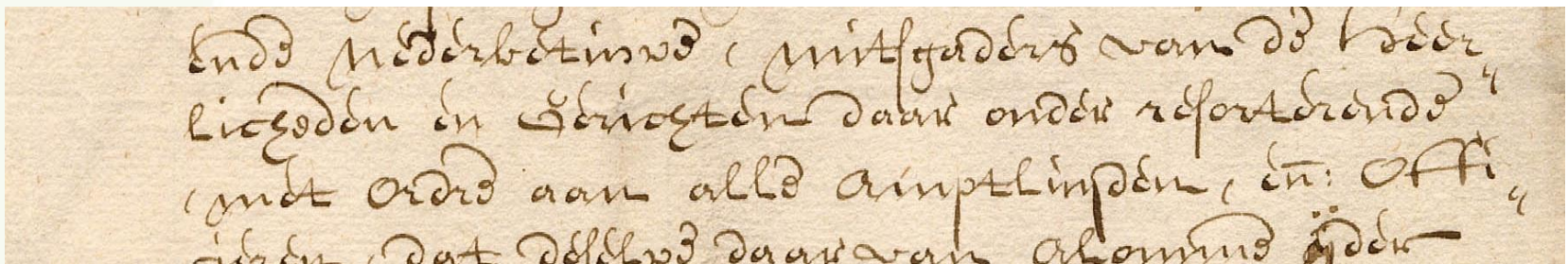

Cursus Oud schrift of Paleografie

maart – mei 2025

Betrouwbaar. Betrokken. Bekwaam.

Les 1

- Kennismaking
- opzet van de cursus
- ontwikkeling van het schrift
- teksten

paleografie

- Afgeleid van grieks
 - Palaios = oud
 - Graphein = schrijven
- Studie van het schrift in het verleden

Als wetenschap begonnen in 1681

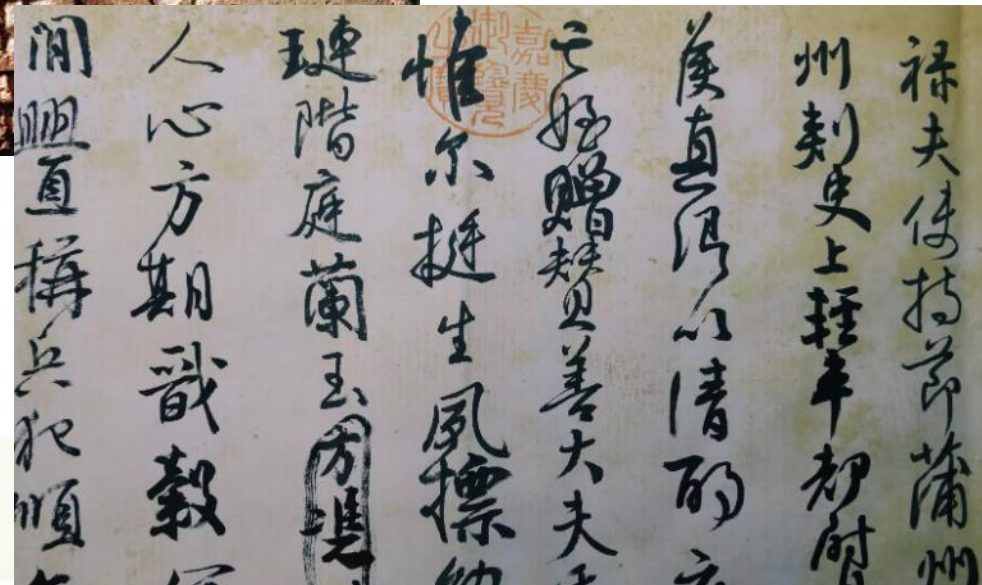
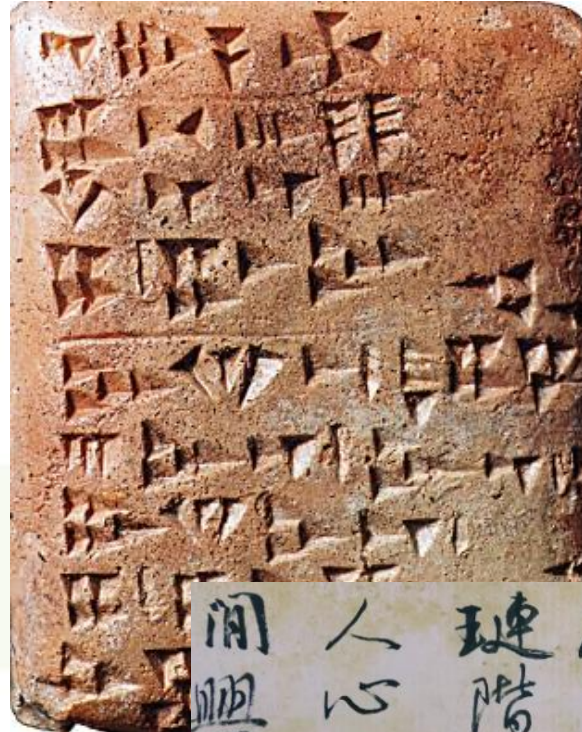
Lezen tekst vóór 1750

- afwijkend schrift
- afkortingen
- lastige verbindingen tussen letters (ligaturen)
- taalgebruik is wollig
- onbekende termen

Schrift = manier om taal weer te geven

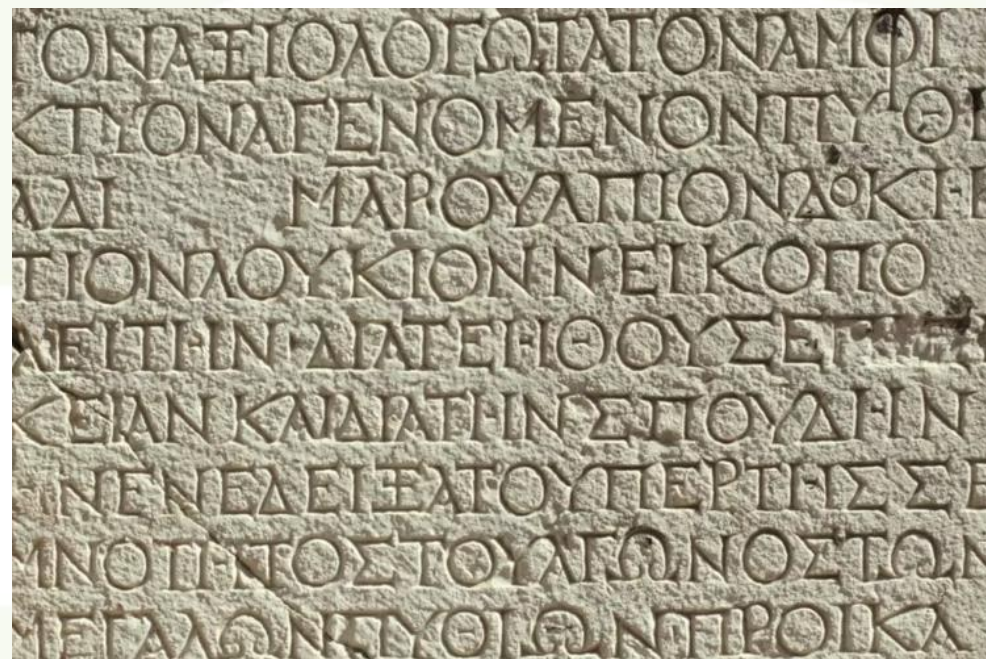
- Beeldschrift (hyrogliëfen) : symbool = woord
- Lettergrepen (Japans): teken = lettergreep
- Fonetisch schrift : teken vertegenwoordigt klank uit gesproken taal
- Alfabet: symbolen die klanken uit gesproken taal weergeven
- Ons alfabet → van de Romeinen. Gaat weer terug op Grieks alfabet.
- Andere alfabetten bijv: Russisch

Beeldschrift → lettergrepen

Ontwikkeling Romeins alfabet via Fenicisch + Grieks

✱	,	⊗	T	↷	P
Δ	B	λ	Y	Ϛ	S
Λ	G	Ϙ	K	ϙ	Q
Δ	D	λ	L	Ϛ	R
≡	H	μ	M	ϛ	Š
Υ	W	ν	N	×	T
I	Z	Ϟ	S		
⊞	H	⊙	,		

Betrouwbaar. Betrokken. Bekwaam.

schrijfmaterialen

- **papyrus** → van rietplant.
Vooral rollen
- **wastafels** → belangrijk bij romeinen.
 - oudste tekst in Nederland 29 na Chr (Tolsum)
 - Schrijfplankje uit De Steendert (ca 82 na chr)
→
- **perkament** → van dierenhuiden. Belangrijk bij overgang boekrol naar boekvorm
In archief: vooral officiële stukken (charters)
- **papier** → van lompen linnen en hennep
veel goedkoper dan perkament. Kon op grotere schaal worden toegepast

letters

- Majuskels

(kapitalen, hoofdletters)

tussen twee denkbeeldige lijnen

A B C D

- Minuskels

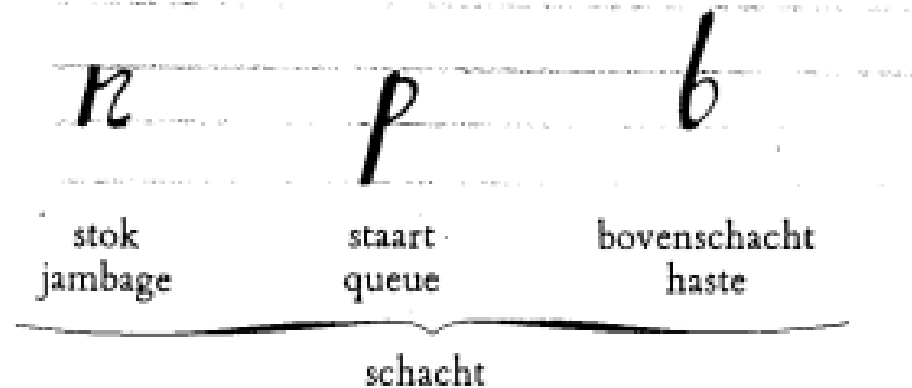
(kleine letters)

tussen vier denkbeeldige lijnen

a b c g f

letters

uiterste lijn
2e schrijflijn
(1e) schrijflijn
uiterste lijn

In vogelvlucht door het schrift

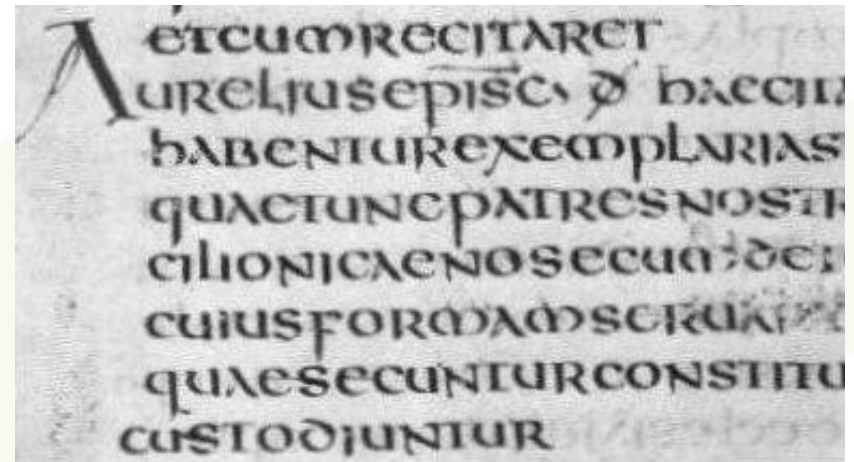
Romeinse schriften

- Oorspronkelijk alleen **majuskels**:
 - Capitalis elegans en capitalis rustica (zie onder)

ET ECCE OMNIA BONA VALDE IN SINGULIS
GENERIBUS OPERUM TUORUM, CUM DIXIS-
SES, UT FIERENT, ET FACTA ESSENT, ILLUD ATQUE
ILLUD VINGETI-OMNIA ROMULUM EST.

Ontwikkeling naar minuskels

- 4e eeuw: unciaal
 - ronde vormen
 - halen aan de letters

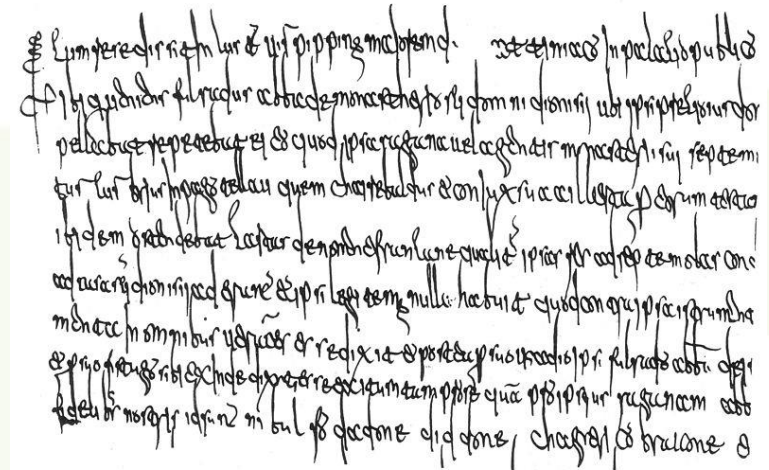

- 5e eeuw: half-unciaal
 - minuskelschrift
 - lange tijd belangrijkste boekschrift

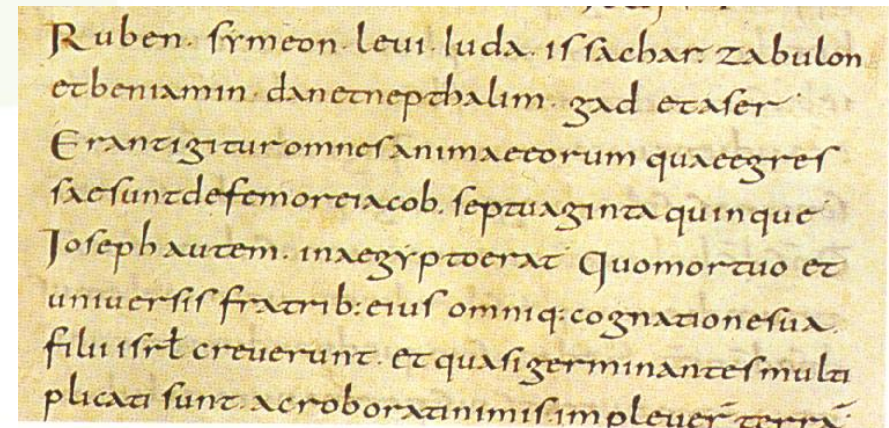
ET NON TOTA GENS PEREAT
HOC AUTEM A SEMETIPSO NON DIXIT
SED CUM ESSET PONTIFEX ANNI
ILLIUS PROPHETAUIT
QUIA IHS MORITURUS ERAT PRO GENTE

Vroeg-middeleeuwse schriften

- Merovingisch oorkondenschrift
 - kanselarijen
 - snel geschreven
- Karolingische minuskel
 - scriptoria
 - 798 officieel schrift
 - tot 1200 dominerend schrift

Handwritten text in Merovingian script, showing a cursive style with many ligatures and a slanted baseline.

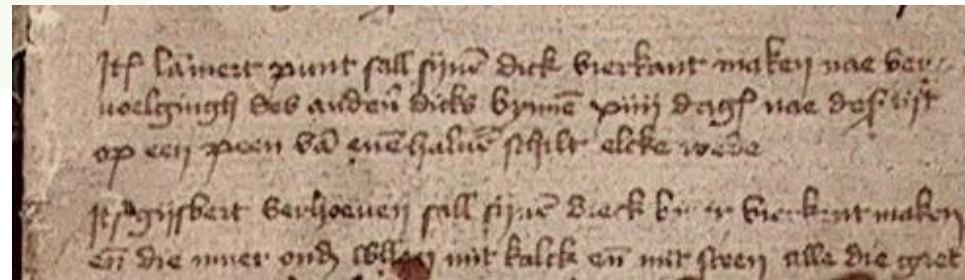

Handwritten text in Carolingian minuscule script, showing a clear, uniform style with a horizontal baseline.

Ruben. symeon. leui. iuda. isachar. zabulon
et beniamin. dan. et nephtalim. gad. et aser.
Erant igitur omnes animae eorum quae egressae
sunt de femore iacob. septuaginta quinque.
Ioseph autem. in aegypto erat. Quomortuo et
uniuersis fratrib. eius omniq. cognationes sua.
filii isrl creuerunt. et quasi germinantes multi-
plicati sunt. ac roborati nimis impleuerunt terram.

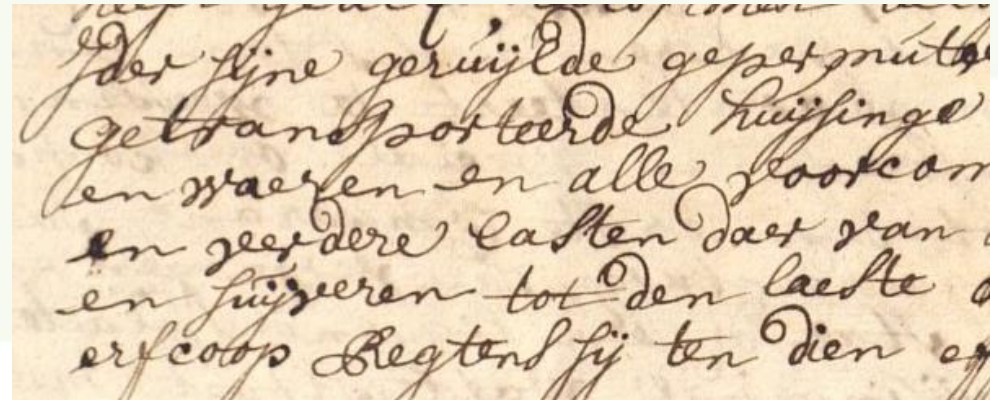
Gothisch schrift

- Vanuit karolingische minuskel → gothische minuskel ontstaan
 - Spitsier, hoekiger, met breuken in letter ("fractura")
- Als gebruiksschrift: gothisch cursief (13e e)
 - er werd meer geschreven
 - sneller schrift
 - variant: *Kurrente* (in Duitsland en Oost-Nederland)

Humanistisch schrift

- Vanaf ca 1400 hernieuwde belangstelling voor de oudheid → afzetten tegen middeleeuwen
- Humanisten grepen terug op lettertype waarin ze de geschriften uit de oudheid kenden →
- Nieuw schrift op basis van karolingische minuskel = humanistische minuskel.
- In gebruiksschrift: humanistische cursief
 - letters niet meer rond, maar ellipsvormig
 - het schrift gaat wat schuin hellen: cursief krijgt betekenis van 'schuin' (daarvóór: 'lopend')

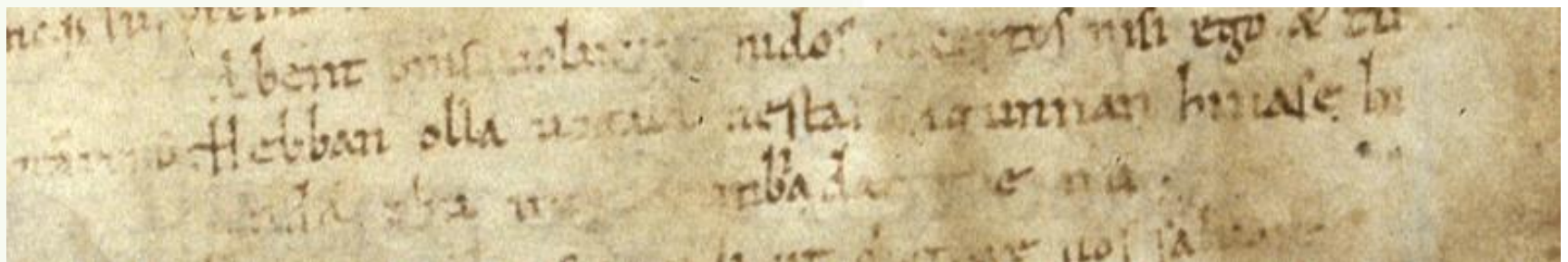

Oude Nederlandstalige teksten

Wachtendonckse Psalmen

3. Ruopen sal ik te gode hoista. got thia uuala dida mi.

3. Roepen zal ik tot den hoogsten God, God die mij wel deed.

Teksten in cursus

- Tot eind 17de eeuw
 - gotische cursief
 - humanistische cursief
 - Kurrente

18de eeuw: gotische cursief verdween

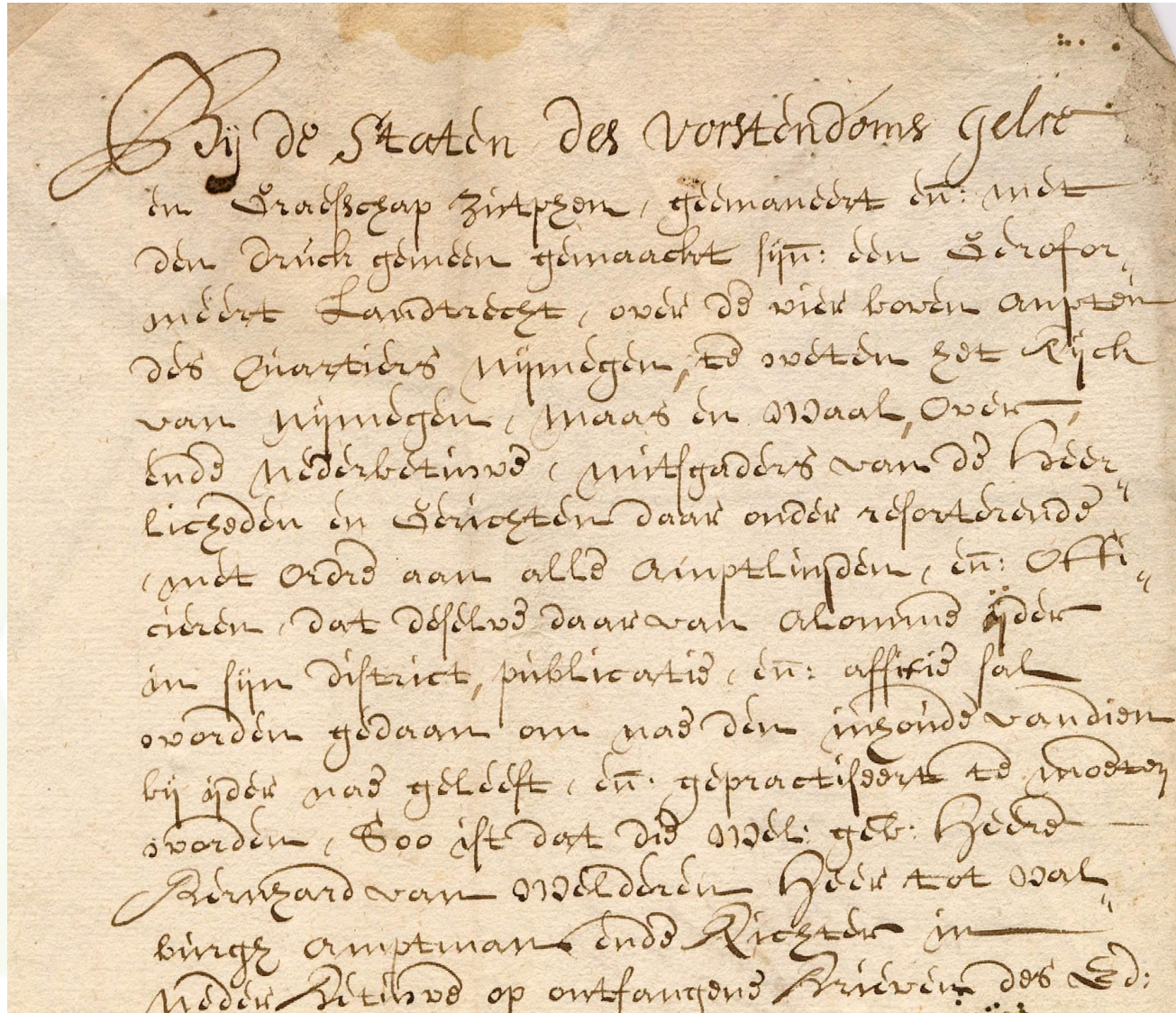
- Cursusteksten in: gotische cursief, humanistische cursief.

In cursusmap

- Voorbeelden van letters in het gotisch cursief!

Doel van de cursus: het lezen van een 17de eeuwse tekst

Bij de Staten des Vorstendoms gelre
in Graafschap Zutphen, gecommandeert en: inde
den drieh gemen gemaacht sijn: den Scherfor
meert Landvrees, over de vier boven ampten
des Quartiers Nijmegen, te weten het Rijk
van Nijmegen, Maas en Waal, Over
end Nederbetuwe, mitgaders van de Heer
lieden in Gerichten daar onder ressorterend
met ordt aan alle amptlieden, en: Offi
cieren dat deselve daarvan alomint geden
in sijn district, publicatie, en: affide sal
worden gedaen om nad den ingond vanden
bij geden nad gelyft, en: gepraetiseerd te worden
worden. Soo ist dat die wdel: geb: Heer
Bernhard van Wadderen Heer tot waal
burch amptman end Richter in
Neder Betuwe op ontfangend Rivieren des Ed:

Start: 18de eeuwse schrift

L^{2o}

*Extract uit het
Dingsignaat van Beest
D'Anno 1789*

*In Zaake van den
Hoog Geborenen Heer O.W.H.
Graaf Van Byland Ambtman
en Ridder des Ampts van Beest
en Schenoy Rat: off. Clager
ter Eerre*

Contra

*Oth. Wilttein Beklaegde fugi-
tive en bij Edict geciteerde
ter andere Zijde*

*Verigt gelezen en geexamineert hebbende
de Edictale citatie den 1° Julij 1789 naemende
den Heere Clager geex ploicteert mitsgaders*

en. Bekwaam.

Belangrijke aanwijzingen!

- Letter niet duidelijk? →
 - Kijk goed naar het woordbeeld
 - Vergelijk de letter met letters in opgeloste woorden
- Woord niet duidelijk? →
 - Kijk naar de context: wat betekent de zin en wat is de functie van het woord in de zin?
- Blijf niet hangen bij een woord →
 - Probeer een dag later nog eens
 - Later in de tekst wordt het misschien duidelijk